

Економіка та управління підприємствами

УДК 338.431.2

Кліпун Анна Ігорівна

студентка

Сумського національного аграрного університету

Клипун Анна Игоревна

студентка

Сумского национального аграрного университета

Klipun Anna

Student of the

Sumy National Agrarian University

Науковий керівник:

Пилипенко Надія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки

Сумський національний аграрний університет

**ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ
FEATURES OF ECONOMIC SECURITY ASSESSMENT OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Анотація. У статті розглянуто сутність економічної безпеки підприємства, як основи його подальшого розвитку. Проведено оцінку рівня економічної безпеки підприємства за альтернативними підходами. Доведено, що використання моделей діагностування банкрутства для оцінки економічної безпеки може бути виправдане лише частково.

Запропоновано здійснювати оцінку економічної безпеки за показниками, які враховують особливості діяльності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, сільськогосподарське підприємство, оцінка економічної безпеки, методики оцінки банкрутства підприємства, комплексний підхід до оцінки економічної безпеки.

Анотація. В статті розглянуто сутність економічної безпеки підприємства, як основи його подальшого розвитку. Проведено оцінку рівня економічної безпеки підприємства за альтернативними підходами. Доведено, що використання моделей діагностування банкрутства для оцінки економічної безпеки може бути оправдано лише частково. Предложено здійснювати оцінку економічної безпеки за показниками, які враховують особливості діяльності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, сельскохозяйственное предприятие, оценка экономической безопасности, методики оценки банкротства предприятия, комплексный подход к оценке экономической безопасности.

Summary. The article considers the essence of economic security of the enterprise as the basis of its further development. The level of economic security of the enterprise for alternative approaches was evaluated. It has been proved that the use of models of bankruptcy diagnostics for the estimation of economic security can be justified only partially. It is offered to carry out an estimation of economic safety on indicators, which take into account features of activity of the agricultural enterprise in modern conditions of managing.

Key words: *economic security of the enterprise, agricultural enterprise, estimation of economic safety, methods of estimation of bankruptcy of the enterprise, complex approach to estimation of economic safety.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення функціонування підприємств супроводжується негативним впливом безлічі чинників як зовнішнього так і внутрішнього середовища. Мінливість, невизначеність та агресивність зовнішнього середовища є першопричиною пошуку підприємством ефективних шляхів забезпечення його подальшого стійкого розвитку. Це є особливо актуальним для сільськогосподарських підприємств, господарська діяльність яких характеризується підвищеним ступенем невизначеності та значним впливом природних факторів, у зв'язку з чим виникає потреба в достовірній оцінці стану його безпечного розвитку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили такі вітчизняні вчені-економісти, як В.Аранчій, Н.Гічова, В.Діденко, С. Довбня, С. Ілляшенко, Н. Пилипенко, Р. Скриньковський, Т. Хлевицька, Т. Янковець та ін.

Формулювання цілей статті. Поряд із існуючими досягненнями необхідність дослідження методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства потребує особливої уваги. Переважна більшість методів оцінки, які наведені у науковій літературі, не враховують специфіку галузі та тенденції розвитку підприємства. Цей факт зумовлює необхідність проведення подальших теоретико-методологічних і прикладних досліджень у цьому напрямку. *Метою статті* є подальший розвиток теоретичних положень та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо оцінки рівня безпечного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж приступати до аналізу методичних підходів до оцінювання необхідно уточнити сутність поняття «економічна безпека». Дослідження сутності «економічної безпеки підприємства» показало, що в економічній теорії та практиці не існує єдиного підходу до її визначення. Систематизувавши існуючі різні погляди можна відмітити, що економічна безпека розглядається як:

- стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства у даний час і в майбутньому [1]. Орієнтація на оцінку ефективності використання ресурсів концентрується на короткострокових цілях і не в повній мірі відображає напрями діяльності підприємства при реалізації його економічних інтересів. Фінансові показники є результатом функціонування підприємства. Спрямування зусиль на досягнення значних фінансових результатів не враховує потенційних можливостей підприємства щодо забезпечення майбутнього свого розвитку.
- комплекс або спеціально побудовану систему захисних заходів щодо забезпечення безперервної та водночас економічно ефективною і результативною діяльністю підприємства через створення сприятливих умов, за рахунок боротьби із різного роду чинниками та факторами, що чинять негативний вплив на цю діяльність [2].
- система взаємопов'язаних та взаємозалежних цілей, завдань, принципів, форм, форматів, механізмів прийняття й реалізації спільно узгоджених між зацікавленими сторонами рішень щодо забезпечення стійкого розвитку на національному, регіональному, галузевому рівнях та на рівні підприємства [3].
- стан системи, за якого досягається такий рівень захищеності, коли вплив негативних чинників зовнішнього середовища мінімальний, а позитивних – сприятливий до розвитку внутрішнього потенціалу [4].

- динамічна характеристика життєздатності підприємства, тобто спроможності економічної системи до самовиживання і стійкого розвитку в умовах дестабілізуючого впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища [5].

Таким чином, економічна безпека нерозривно пов'язана із такими поняттями як стійкість та розвиток. Розвиток і безпека також тісно пов'язані між собою. Якщо підприємство не розвивається, у нього знижуються можливості до виживання та здатність протистояти загрозам [6]. Слід зазначити, що процес переходу на якісно новий рівень розвитку підприємства залежить від безлічі факторів. Врахування можливого впливу цих факторів та вжиття відповідних заходів забезпечить підприємству ефективний та безпечний розвиток. В оцінці вірогідності впливу різного роду чинників на розвиток підприємства і полягає сутність оцінювання його економічної безпеки. Підприємство повинно бути стійким не лише в певний момент своєї господарської діяльності, а бути життєздатним, тобто зберігати свої переваги протягом тривалого періоду [7].

Розробка та впровадження управлінських заходів по забезпеченню безпечного розвитку підприємства неможлива без належної та достовірної оцінки рівня економічної безпеки, тобто оцінки чинників впливу на економічно безпечний розвиток. Виявлення чинників впливу на безпечний розвиток підприємства є досить складним процесом. На формування економічної безпеки впливає ряд факторів (рис.1.).

Таким чином, під економічно безпечним розвитком підприємства слід розуміти набір ознак економічної системи підприємства, за яких вона здатна стійко розвиватися як в поточному, так і в майбутньому періоді в умовах негативної дії чинників.

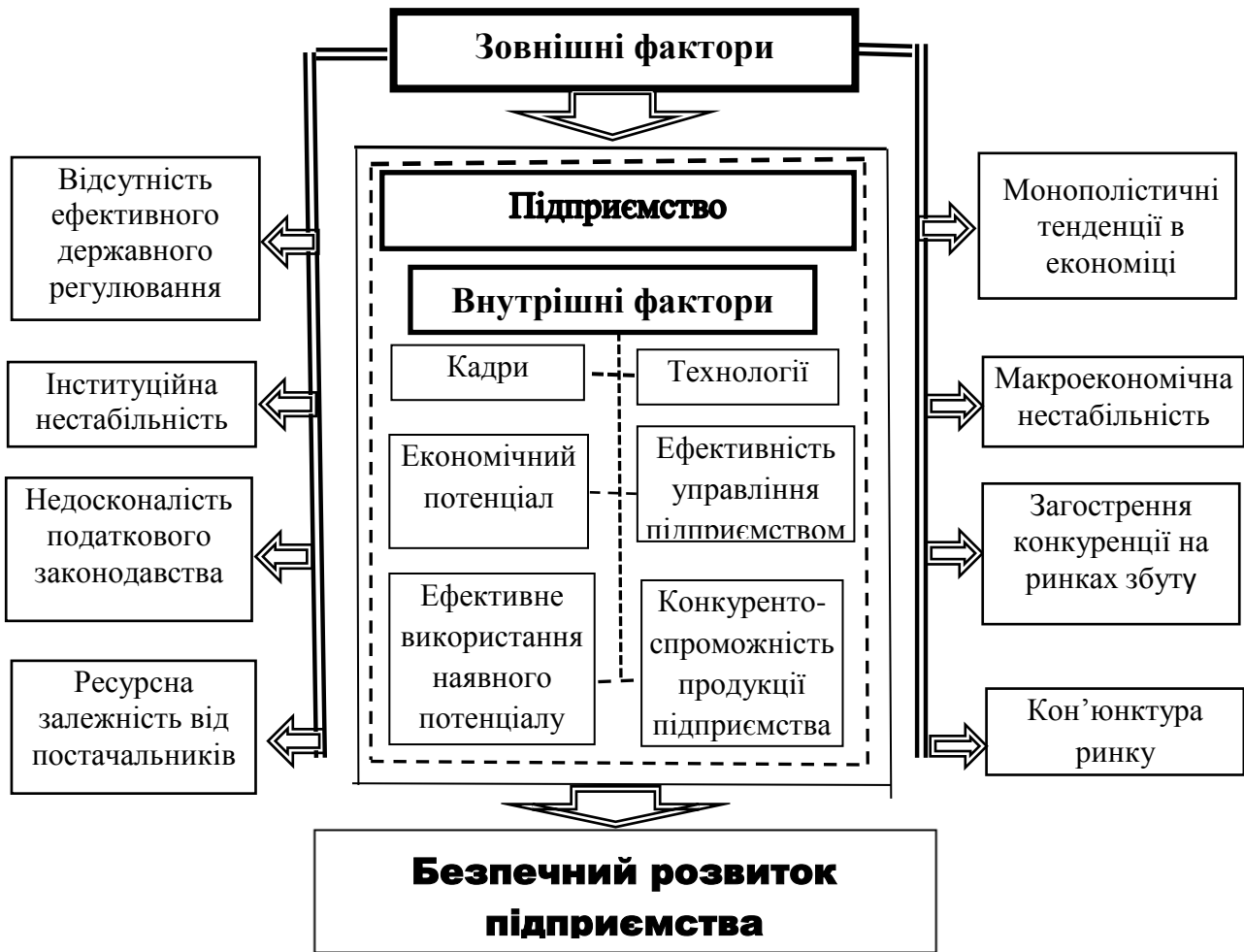

Рис. 1. Фактори впливу на економічно безпечний розвиток підприємства

**Розроблено автором на основі [1,4,6,9]*

Науковці пропонують різноманітні методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства, зокрема: оцінка економічної безпеки на основі багатофакторних дискримінантних моделей прогнозування загрози настання банкрутства; оцінка за функціональними складовими; комплексний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства [8-10].

Нами було здійснено аналіз рівня економічної безпеки підприємства з використанням багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства. Запропонована Е. Альтманом Z-модель на основі п'яти факторів є найбільш поширеним методом оцінки ймовірності банкрутства підприємства [8]. Залежно від значення Z оцінюється можливість

банкрутства: до 1,8 – дуже висока; від 1,81 до 2,7 – висока; від 2,8 до 2,9 – можлива; понад 3,0 – дуже низька. Для досліджуваного господарства ми отримали наступні значення: $Z - 2013 \text{ рік} = 4,02$; $Z - 2014 \text{ рік} = 4,68$; $Z - 2015 \text{ рік} = 6,49$, $Z - 2016 \text{ рік} = 3,60$. Отже, інтегральний показник загрози банкрутства належить до 4 групи діапазону значень, що означає дуже низьку ймовірність банкрутства підприємства.

Розрахунок інтегральної величини за моделлю О. О. Терещенка базується на шести показниках, які більш адекватно відображають фінансовий стан вітчизняних підприємств [8]. Отримані результати ($Z_{2013} = 1,51$; $Z_{2014} = 6,20$; $Z_{2015} = 4,90$; $Z_{2016} = 2,32$) свідчать, що ПП «Агропромислова фірма «Україна» має стійке фінансове становище та мізерну ймовірність банкрутства.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Спрінгейта вважається досить точною, тому ця модель набула популярності за кордоном [8]. Дана модель враховує вплив чотирьох факторів, які відображають фінансові результати діяльності підприємства. Розрахована ймовірність банкрутства підприємства за моделлю Спрінгейта склала: 2013 рік = 1,4; $Z - 2014 \text{ рік} = 4,2$; $Z - 2015 \text{ рік} = 4,7$, $Z - 2016 \text{ рік} = 1,26$. Мінімально припустиме значення $Z - 0,862$. Отже, за отриманими результатами можна зробити висновок, що ПП «Агропромислова фірма «Україна» не схильне до банкрутства і є фінансово стабільним підприємством.

Отримані результати розрахунку за моделями Альтмана, Терещенка і Спрінгейта дозволяють зробити висновок про низьку ймовірність виникнення фінансової кризи виробничо-господарської діяльності підприємства на даний момент.

На думку вчених використання моделей діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства для оцінювання економічної безпеки підприємства може бути виправданим лише частково, так як кризовий стан

підприємства є наслідком неспроможності економічної системи підприємства чинити опір та адаптуватися до негативних факторів. Тому така діагностика є прийнятною лише для оперативної оцінки економічної безпеки [9]. Є. Діденко вважає, що комплексні методики визначення рівня безпечного розвитку характеризуються значною трудомісткістю, а моделі ймовірності банкрутства не адаптовані до умов функціонування підприємств, тому застосування для оцінки економічної безпеки підходу на основі виділення функціональних складових є найбільш доцільним [11].

Враховуючи перераховані недоліки моделей прогнозування банкрутства, можна зробити висновок про їх нескладність у використанні, але визначити рівень економічної безпеки підприємства лише на їх основі неможливо. Це обумовлює необхідність використання альтернативних методичних підходів до визначення її рівня.

Проведемо аналіз окремих складових безпечного розвитку підприємства: фінансової (табл.1) та ресурсної (табл. 2). Одним з індикаторів безпечного розвитку підприємства є його платоспроможність, ліквідність та стійкість, тобто незалежність від зовнішніх джерел залучення фінансових ресурсів (табл.1).

Здійснивши оцінку фінансової складової можна зробити висновок, що підприємство забезпечене власними обіговими коштами. Позитивним є збільшення суми власних обігових коштів. Низьке значення показників ліквідності свідчить про те, що на підприємстві з'явилися проблеми щодо зниження здатності відповідати по своїх короткострокових зобов'язаннях. Відбулося зниження і коефіцієнта фінансової стійкості, що свідчить про підвищення ризику втрати платоспроможності та підвищення у майбутньому ризику банкрутства. Коефіцієнт фінансової незалежності практично відповідає нормативному значенню у 2016 році, але відбувається поступове зниження даного показника.

Таблиця 1

Оцінка фінансової складової безпечного розвитку

Назва показника	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2014 р.	Рекомендоване значення
1. Величина власних оборотних коштів	9112	14280	12987	142,5	>0, збільшення
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,98	0,43	0,07	7,1	>0,1
3. Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	1,79	2,21	0,36	20,1	>1
4. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності (покриття)	14,1	10,4	2,8	19,8	>2
5. Коефіцієнт фінансового ризику	0,20	0,19	0,53	265,0	зниження
6. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,36	1,23	0,97	71,3	більше 0,1
7. Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами оборотних коштів	0,95	0,92	0,63	66,3	більше 0,1
8. Маневреність робочого капіталу	0,94	0,87	1,32	140,4	тенденція зменшення
9. Маневреність власних обігових коштів	0,03	0,05	0,04	133,3	тенденція збільшення
10. Коефіцієнт покриття запасів	1,10	1,24	0,91	82,7	тенденція збільшення
11. Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,83	0,84	0,65	78,3	0,4-0,6
12. Коефіцієнт фінансової залежності	1,20	1,19	1,54	128,3	2
13. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,17	0,16	0,35	205,9	0,4-0,6
14. Коефіцієнт фінансової стабільності	3,40	3,85	1,25	36,8	1
15. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,96	0,93	0,76	79,2	0,7-0,9

Негативною тенденцією є також зростання коефіцієнта концентрації позикового капіталу (у 2 рази), що свідчить про появу загрози безпечному

розвитку підприємства. Коефіцієнт маневреності власного капіталу вище нормативного значення, але спостерігається негативна динаміка поступового його зниження. Маневреність робочого капіталу зросла на 40%, що є несприятливим та показує зниження здатності підприємства покривати обсяг запасів за рахунок власних коштів. Все це дає можливість зробити висновок, що вірогідність впливу загроз на діяльність підприємства у фінансовій сфері досить висока.

Підприємство в основному забезпечено ресурсами в достатній кількості і якості для ведення ефективної господарської діяльності і забезпечення стійкого розвитку в подальшому, але наявний економічний потенціал використовується не досить ефективно (табл.2).

Таблиця 2

Стан ресурсної складової безпечного розвитку підприємства

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2014 р.
1.Фондоозброєність	298	386	332	48,1
2.Фондозабезпеченість на 100 га с.-г.угідь, тис.грн.	645,2	578,8	741,8	128,1
3.Внесено органічних добрив на 100 га оброблюваних земель, т	40	0	0	-
4.Коефіцієнт оновлення основного капіталу	0,05	0,15	0,26	520
5.Коефіцієнт зношення основних засобів	0,59	0,63	0,61	103,4
6.Кваліфікаційний рівень працівників	середній	середній	середній	-
7.Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь, чистого прибутку, тис. грн.	72,3	219,2	38,3	52,9
8.Фондовіддача	0,93	0,69	0,4	43,1
9.Продуктивність праці, тис.грн.	287	329	297	103,5
10.Рівень рентабельності активів, %	10,8	26,8	3,5	-7,3
11.Рівень рентабельності власного капіталу, %	22,8	38,1	1,0	-21,9
12.Рівень рентабельності діяльності, %	19,7	26,2	0,9	-18,8

Зменшення кількості внесених органічних добрив свідчить про

недотримання підприємством принципів сталого розвитку, що може в подальшому привести до погіршення родючості ґрунтів, погіршення екологічності продукції та втрати іміджу. Зниження ефективності використання ресурсів в динаміці може в подальшому привести до зниження рівня економічної безпеки підприємства до критичного.

Як бачимо, отримані результати оцінки економічної безпеки підприємства на основі використання моделей прогнозування банкрутства і запропонованих показників суттєво відрізняються. Враховуючи це, можна зробити висновок щодо недоцільності використання методів прогнозування банкрутства для оцінки економічної безпеки вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Жодна із застосованих нами моделей не відобразила початку негативних тенденцій, які намітилися в діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень Економічно безпечний розвиток підприємства є комплексом характеристик економічної системи, які відображають стабільний і ефективний економічний розвиток, захист від дії дестабілізуючих чинників, раціональне використання економічного потенціалу та досягнення економічних інтересів. Розробка методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства повинна орієнтуватися на вимірювання міри досягнення підприємством цілей його розвитку. Проведене дослідження показало недоцільність використання моделей прогнозування банкрутства для оцінки безпечного розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, оскільки в них не врахована специфіка агропромислових підприємств, а оцінювання лише за даними відкритої фінансової звітності є обмеженим. Невраховання специфіки аграрних підприємств та інших важливих бізнес-процесів на підприємстві в подальшому може привести до негативних наслідків.

Література

1. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С. 13-19.
2. Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики / Р. М. Скриньковський / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №3. – С. 414-418.
3. Хлевицька Т.Б. Структура економічної безпеки підприємства: інституціональний підхід. / Т.Б. Хлевицька // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 14–15 жовтня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – 313 с.
4. Янковець Т. М. Взаємозв'язок потенціалу, економічної безпеки та розвитку економічних систем / Т.М. Янковець // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №9. – С. 66-73.
5. Pilipenko N.M. Economic security as a dynamic characteristic of an enterprise [Електронний ресурс] / Pilipenko N.M., Pilipenko V.V. // Economy and society – 2017. - №10. – С. 338-342. Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/59.pdf
6. Пилипенко Н.М. Економічна безпека як чинник стійкого розвитку підприємства / Н.М. Пилипенко / «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку»: Матеріали доповідей V науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2016 р.): Збірник. – Х.: Монограф. – 2016. – 358с. – С.95-96. Режим доступу: <http://adm.nuph.edu.ua/wpadm.nuph.edu.ua/wpcontent/uploads/2012/11/МакетКонфер-2016-послед.pdf>

7. Кліпун А. І. Економічно безпечне функціонування як результат здатності уникнення негативного впливу загроз. / А.І. Кліпун // Матеріали Міжнародній науково-практичній конференції «Технології XXI століття» (м. Одеса, 11-16 вересня 2017 р.) С.64-65.
8. Аранчій В.І. Оцінка ймовірності настання банкрутства сільськогосподарських підприємств / В.І. Аранчій, А.С. Лесюк // Облік і фінанси. – 2015. – № 3 (69). – С.62-69.
9. Пилипенко Н.М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства / Н М Пилипенко // Ефективна економіка. – 2017. – №12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5953>.
10. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – №4. С. 88-97
11. Діденко Є. Особливості управління стратегією безпечного розвитку підприємства [Текст] / Є. О. Діденко // Київський національний університет технологій та дизайну. Вісник КНУТД. – 2015. – N 2(85). – С. 15-21.